

Zsidó Ferenc

MEG (NEM) ÍRT LEVELEK

- *Lőrincz György: Bécs fölött a Hargitát* -

Ötéves hallgatás után nagyregénnyel jelentkezett Lőrincz György, a szociografikus érzékenységéről ismert, műveiben az erdélyi magyar társadalom aktuális problémáival foglalkozó, Székelyudvarhelyen élő író. Magyar sorsregénye¹ a Trianon gyermekeinek örök hányódását, identitásuk szétszóratását mutatja be; a hangulat mégsem rezignált, mert e szétszóratás egyféle olvasat szerint megsokszorozódást is jelenthet.

A főszereplőben a Székelyföldről Nyugat-Európába emigrált (vagyis disszidált, szökött) kisember fantomképét ismerhetjük fel. Kisember olyan értelemben, hogy ugyan értelmiségi ambíciókkal rendelkezik, de Ausztriába való megérkezésekor nagyon alulról kezdi: kutyasétáltatóként. A szerző azt próbálja megmutatni, hogy Csapó András sorsa nem egyedi, hogy a „kitántorgók” nagyjából ugyanazt a kálváriát járják végig. Ezt illusztrálandó, Csapó felesége egy délvidéki emigráns: magyar ajkú jugoszláv; de mellékszerepben számos más kivándorolt sorsának mozaikjai felvillannak.

Csapó meggyőződése tehát az, hogy az emigrálás kényszerét közvetlen vagy közvetett módon a trianoni békediktátum idézi elő. Mert Csapó szenved úgy általában a kommunizmustól is, de főként attól, hogy Romániában kisebbségi magyarként csorbulnak a jogai, hogy „bozgornak” kell lennie, hogy jószerével esélye sincs egyetemre bekerülni, stb. A történelem iránt érdeklődő, de a hivatalos román történelmet tanulmányozni nem kívánó fiatalember részben azzal az elhatározással hagyja el az országot, hogy megpróbál utánajárni: „Megígértem nagyapámnak, megtudom, miért következett be Trianon!”

A regény időkezelése modern: az idősíkok váltakoznak, hol a jelenben, hol a múltban, hol a valós időben, hol egy álombélien járunk, a főszereplő szölamai polifon módon kergetik egymást.

---

1 Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest, 2017.

A narráció retrospektív: az idősödő, a bécsi létbe beleszokó Csapó az emlékektől elragadva eleveníti fel gyermek- és ifjúkorát, szökését, s az emigráns lét főbb mozzanatait, így próbálván meg enyhíteni honvágyán, így próbálva megérteni és értelmezni sorsa összefüggéseit, végzetét, mely egyben minden emigráns végzete is. A narrátor az olvasói érdeklődést, a titokzatosságot a történetben előretaláló kijelentésekkel tartja fenn (pl.: „később, majd hetek, hónapok múltán...”)

Csapó falusi szülők gyermeke: jól felismerhető helyszín a Hargita megyei Kápolnásfalu, ezért is van, hogy a Hargita mint tájékozási pont, mint időjárásjelző, már zsenge gyermekkorától meghatározó. A szülei, a kor divatjának megfelelően (1970-es évek), taníttatni akarják: „Nem akarom, hogy a földet túrja egy életen át”, mondja az apja; középiskolásként Kolozsvárra kerül gyermektelen nagybátyjához, útravalóul azt az intelmet kapja, hogy óvakodjon a kommunistáktól, s vigyázzon, hogy mit beszél, mert „a falnak is füle van”.

A szökés vágya nagyon korán megfogalmazódik benne, már 18 évesen, a sikertelen egyetemi felvételi után, hogy elkerülje a román katonaságot. Elkapják, megverik, megfélemlítik. „Elszöktök, s mocskoljátok az országot”, fogalmazza meg vétküket a román milicista. És Csapónak egyre több oka lesz nem szeretni a többségi nemzetet. És sorolja is a sérelmeket, ugyanakkor némi felsőbbrendűségi tudattal tekint az Erdélybe befészkelő, a magyarokat onnan lassan „kiszülő” románokra.

Csapó egyértelműen a narrátor szócsöve. Elbeszéléstechnikai szempontból jó, hogy a narrátor a hősei szájába adja mondandóját, ugyanakkor a főszereplő talán kissé túlságosan is elméleti alkat, gondolatai már-már megszállottan foglalkoztatják. „Csapót egész életében az identitása érdekelte”. Önemésztő típus, aki nem tudja, „ki verte meg őt a kérdések, gondolatok fájdalmával, s miért?”.

A gyermekkort faggató epizódokban a narrátor szeretettel és művészi gondnal ábrázolja a nagyapa figuráját: ő tartja egyben a családot, ő a hagyományok átadója, a mesélő, a dolgozó, az unokákat az életre felkészítő központi erő. Tőle tanulja meg Csapó András, hogy ő magyar, a hun-magyar rokonság mítoszát és a székely identitás alapjait is tőle sajátítja el.

A második szökés után hat hónap börtönre ítélik, ekkor már egyre gyakrabban foglalkoztatja a kérdés, hogy magyarok és románok miért nem élnek békében egymással, hogy a románok miért nem nagyvonalúbbak, miért élnek vissza a hatalmukkal.

A fókuszban Csapó egyéni életútja áll, de részletes társadalomrajzot kapunk, a szerzőt szemmel láthatóan tágabb összefüggésrendszerben érdekli a magyarság sorsa. Az 1970-es évek Romániájáról ilyen helyzetképet alkot: „Ekkorra már a zsidók többnyire elmentek, kitelepettek Izraelbe, a fejkvóták szerint özönlöttek Németország felé a németek is – a szászok és a svábok –, csak a magyarok lapítottak, mint akiket ott felejtettek.”

Csapót tehát folyamatosan foglalkoztatják népe demográfiai, kultúr-történeti kérdései, frusztrálja a trianoni döntés. „Erdély Romániához tartozik, s ezt nemzetközi szerződések szentesítik. A többi mese. És önkínzás!” – józanítja ki kolozsvári barátja, Korpás, kinek apja aztán lebeszéli arról, hogy történelem szakra próbáljon felvételizni.

A harmadik szökését már tudatos tervezés, készülés előzi meg: edz (úszik, szalad), s végül kerülő úton, a Dunát átúszva, Jugoszlávián jut el Ausztriába. Megjárja a menekülttáborokat, aztán kiköt Bécsben. Kezdetben: „elbűvölte az osztrák pontosság, céltudatosság, amely megnyilvánult az élet minden területén”. Kapcsolatba kerül néhány magyar emigránssal, és rövidesen T-né Macskássy Abigél emigráns grófnő kertészévé és kutyasétáltatójává válik. A grófnő – kissé illuzórikusan ábrázolt figura – mély empátiával követi a sorsát, támogatja őt, osztozik honvágyában (ő maga felvidéki kitelepített). Kimondja, hogy az emigráns létet csak megszokni lehet, megszeretni soha, s hogy Csapónak nem lett volna szabad eljönnie: „az ilyen tartásos, okos és öntudatos fiataloknak otthon a helyük”. A grófnő azt is megfogalmazza, mi kell a megmaradáshoz: „Magyar csak intézményes keretek között maradhat az ember. Itt nem.” Arra is rátapint, mi a magyarnak a gyengéje, ekképp árnyalva nemzetkarakterológiánkat: „egy emlékeinkben bolyongó (...), múlttal megvert nemzet vagyunk?”

Csapó szökését a család nevelési kudarcként éli meg, anyja egy levelében idézi az apa lesújtó véleményét, ami felér egy érzelmi zsarolással: „Te nem szerettél minket soha, gyermekem, ha ilyent tudtál tenni...” Neki ezzel a lelki teherrel együtt élve kell kitalálnia magát Bécsben. Egy képzeletbeli füzetbe felírja, mit veszített és mit nyert az emigrációval. A veszteséglista hosszú: szülőföldje, barátai, Kolozsvár. A lehetőségek listája pedig önironikusan rövid: „egyelőre kutyát sétáltatok”. A segítség szerelem formájában érkezik: megismerkedik a már említett Horgas Eszterrel, aki elvileg bácskai magyar,

valójában magyarul beszélő jugoszlávnak tartja magát, számára nincs Újvidék, csak Noviszád. Csapó mégis imádja, például azért is, mert lágyan, szlávosan ejti a magyar szavakat. Persze, számára érthetetlen, hogy tudja valaki így elfelejteni identitását, míg leendő anyósa kijózanítja: olyan vidékről származnak, ahol a történelem során több ízben gyilkolták a magyarokat, így nekik a túlélés parancsa azt diktálta, hogy ne magyarkodjanak. A szerelem irracionális, és áthágja a korlátokat: Eszter rövidesen már afelől érdeklődik, mit kell tennie, hogy magyar lehessen, Csapó pedig olvastatja vele a magyar klasszikusokat, ő pedig lassan „kezdte felismerni a nyelv ízeit”. Eszter anyjának nem tetszik, hogy lánya „ahhoz a románhoz” (apropó, Trianon-szindrómák) akar férjhez menni, de aztán belenyugszik. Kis albérletben kezdik az életet, és dolgoznak, sokat. Csapó szigorú munkaprogramot diktál magának, már csak azért is, mert tudja, majd ha valaha hazamegy, bizonyítania kell, hogy lett valaki belőle: „görcsös igyekezettel csak az önmegvalósításra gondolt, miközben már sejtette nap mint nap azt is, egyre távolodik megálmódott álmaitól”.

Aztán megszületik első gyermeke, Csapó fogadkozik magában, hogy nem úgy fog nevelkedni, mint bécsi barátai, Bencze Áronék gyermekei, akik alig beszélnek magyarul. Anyósa fel is háborodik a névadáson: „Attila! Minek kell Bécsben egy gyermeknek ilyen nevet adni? Valósággal megbélyegezni.” De Csapó azt vallja, hogy nem azért magyar, mert annak született, hanem azért, mert annak nevelték, és így kell lennie a gyermekei esetében is. Szerelmi lelkesedésükben efféle naiv tervet fogalmaznak meg feleségével: „A lányainkkal és a fiainkkal elmagyarosítjuk az egész Bécset!” „Nem leszünk burkusok! Nem leszünk labancok!”

Csapó elvégez egy targoncakezelő tanfolyamot, munkába áll, Eszter elárúsító egy cukrászdában, de túlórában varrást-hímzést vállal. András a munka mellett beiratkozik az egyetemre, s pár év múlva beindít egy fordítóirodát, ami egyre sikeresebbé válik, főleg az emigránsok körében. Igaz, az ajtó fölött européer módon ez áll: „Andreas Capo”. Az önmegvalósítást tehát kipipálhatja a Csapó család, félt azonban, hogy teljesen a munkába temetkeznek: „Egymást váltják a feleségével az örökös, nagy, erőt pusztító rohanásban.”

Évekkel később, a romániai rendszerváltást követően, 1990 februárjában egy segélyszállítmányos autóval alkalma van hazlátogatni

szülőföldjére. Töprengő alkat lévén, ezúttal is dilemmázik, hogy a kivándoroltak többségéhez hasonlóan csak sikereiről, megvalósításairól beszéljen-e, vagy a megpróbáltatásokról is. A hazatérés némiképp illúzióromboló: az országban továbbra is szegénység van, Váradtól az út kátyús; Székelyudvarhely után, Homoródtól pedig hiába lesi a Hargitát, az ködbe rejtőzik előle. „A gondolat s a vágy megcsúfolása ez”, zsörtől magában, pedig a csalódásoknak még nincs vége: a faluba érve alig ismeri meg portájukat, mert a régi fakaput kicserélték egy jellegtelen vasra. Az anyja szeretete persze jólesik, „velem nem történt semmi, csak megvénültem”, foglalja össze tömören, fiát azonban beszélgeti, szeretettel csüng rajta. Látszik rajta: rég megbocsátotta neki a szökést. Öccse azonban elég nyilvánvalóan tudtára adja: ez immár az ő életük, Csapó András itt már csak vendég lehet. „Valami véglegesen megváltozott”, állapítja meg ő rezignáltan. Haza kellett térnie ahhoz, hogy megértse, Bécsben felépített élete, kötelékei jelentik számára a megtartó erőt. „És látta a felesége felvillanó, szelíd mosolyát, örökös, erőt adó, biztató tekintetét. És a gyermekeit is. Akik már nem tartoztak ide, ehhez a világhoz.” Meglepődik ezen az érzésen, azon, hogy „egy menekültnek mindig máshol van a lelke, mint a teste”. Döbbenet állapítja meg tehát, hogy a hiányérzet örök: Bécs fölött mindig a Hargitát kereste, most, hazalátogatva, a Bécsben hagyott családját. A beteljesült szerelem, a kis jugoszláv lányból lett komoly asszony („kemény és talpraesett, aki ha kell, megregulázza Csapó álmodozó, hóbörgő természetét”) jelenti már az új magyar hazát számára. Az árnyalt jellemrajzú Horgas Eszter: „beteljesült álmainak összessége”, „menedék és otthon az idegenségben”.

Szeptikusan hallgatja öccse beszámolóját az 1989-es forradalomról, a románokkal történő közeledésről (az idő sajnos őt igazolja, alighogy visszaér Bécsbe, márciusban sor kerül a marosvásárhelyi magyarellen-es pogromra, és a felbomló Jugoszláviában is megkezdődik a háború).

Azzal az érzéssel búcsúzik el szeretteitől, hogy döntése ha nem is helyes, de szükségszerű volt, és visszacsinálni nem is lehetne, nem is akarná: „Ezt az életet én választottam magamnak, édesanyám!” Erre azonban ellenpontként felel rá apja utolsó levele, legfőbb hagyatéka, mely csak egyetlen, szikár mondatot tartalmaz: „HAZA – csak egy van.” (Lőrincz György haza- és nyelvféltése olykor kissé talán patetikus,

kijelentései Dsida Jenő *Psalmus Hungaricus*ának, Illyés Gyula kiáltványainak echói: emelkedettek, szenvedélyesek).

A Bécsbe való megtérés tartogat még pár döbbenetet: fiai egyre inkább csak németül hajlandóak beszélni, felesége öccsét besorozták a szerb hadseregbe magyarokat ölni, sógorasszonya Sidneybe készül, barátja, Bencze Áron lánya pedig elment Indonéziába.

A könyv utolsó része egy kinagyított álomkép, amelyben megjelenik a nemzethalál víziója is, Csapó látja a gyermekeit kozmopolita világpolgárrá válni, ő maga továbbra is keresi tekintetével Bécs fölött a Hargitát, de a magyar szavak már kopnak ki az agyából. A végszót (pontosabban a végső kérdést) a hiánya (halála) ellenére (vagy amiatt) is folyamatosan jelen lévő apa mondja ki, egyszerre számon kérve és biztatva Csapó Andrást: „Te megírtad-e a saját leveledet a gyermekeidnek, fiam?”. Lőrincz György felfogásában az anya biztosítéka a családi fészek melegének, ő adja a stabilitást a mindennapokban, az apa pedig a gyermekek identitásának, világnézetének alakításáért felelős. Ha mindkettőt megkapják, akkor válhatnak teljes értékű emberré és magyarrá: bárhol a nagyvilágban.

A könyv legjobb részei azok, amelyekben a szerző ismerős terepen mozog, ahol az otthonos világ képeit mutatja be. Ugyanakkor hitelesek, a tárgynak megfelelőek a bécsi mozzanatok is, a leírások pontosak, vagyis a szerző alaposan tájékozódott: a helyszíneket, az ausztriai emigránsok valóságát a maga összetettségében ragadja meg. Életérzésükről így ír: „van egymásra figyelő versengés az elszármazottak között, s az irigység is lendít az emberek akaratán.”

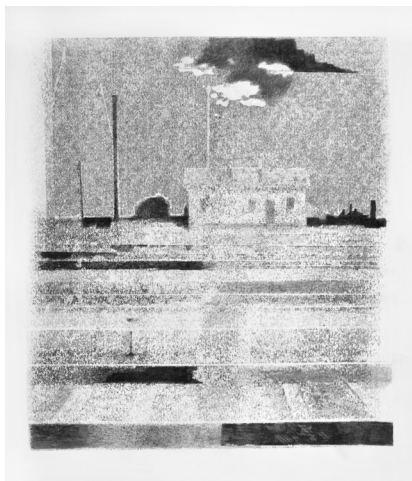
A honvágymotívuma többször, több formában terítékre kerül. A címbéli alapmetaforát részletesen kibontja a szerző: „elalvás előtt arra riadt, hogy a szülőfalu házai úszni kezdenek feléje a levegőben”, ugyanakkor efféle megnyilatkozásokat olvashatunk, mint: „A honvágymotívum (...) a régi szeretőm képében jelenik meg” (mondja Csapó egyik barátja); hazalátogatásakor András így fogalmazza meg érzéseit: „a honvággyal akkor találkozik, amikor már anyagilag szinte mindene megvan. Amikor már van ideje gondolkodni az életen is.”

Egy anekdotikus mozzanat is megjelenik a könyvben, amely a derű mellett inkább az asszimiláció rémképét adja: egy hazalátogató emigráns gyermekei indiánoknak nézik a szüreti bála felvonuló székely ruhás fiatalokat.

A könyv sommája az, hogy a trianoni átok továbbra is beteljesedőben, de mikroszinten a család révén, közösségi szinten pedig az önszerveződés és a tudatos nyelvápolás révén védekezhetünk ellene.

A regény nyelvezete plasztikus, gyakoriak a részletező leírások, a poétikus képek: „bolyhos, lustálkodó csend terült szét a lakásban”. A műben elég sok esszéisztikus, gondolati rész van, ezek olykor szétfeszítik a cselekmény keretét. Ezzel együtt a mű jó ütemű, és szép ívet fut be, ergo fontos és jó regény született e nagyon is aktuális jelenségről: a megélhetési (e)migráció ma is súlyos társadalmi jelenség a Kárpát-medencében / is. Azt is mondhatnánk, egyfajta összegzés ez a könyv Lőrincz György számára: mintha mindent el akart volna mondani (narrátora, szereplői révén), amit nemzetről, világról, nyelvről, kultúráról gondol.

Csapó András sorsát megismerve nem kapunk követhető mintát, megnyugtató válaszokat. Az övé egy lehetséges magyar sors. Hiányai val is beteljesült. Sok ezer hasonló élet van, melyek persze mind másak, de azért még mind magyarok (is). Folyamatosan választások előtt állunk, és – mondja Lőrincz György főhőse – gyakran követünk el hibákat is, melyekkel aztán együtt kell élnünk. Talán magyarul. Ami viszont biztos: meg kell írunk leveleinket.

Tájélmények